

JANA VIGNATIOVÁ

**BŘECLAV-POHANSKO — JIHOZÁPADNÍ
PŘEDHRADÍ (VÝZKUM 1960—1962)
KOSTROVÉ HROBY**

Jižně od opevněného areálu velkomoravského hradiska na Pohansku byl v letech 1960—1962 proveden nevelký výzkum části pohřebiště a sídliště ze střední doby hradištní. Pracovníci katedry prehistorie FF UJEP v Brně, kteří prováděli pod vedením prof. dr. Fr. Kalouska systematický výzkum velkomoravského hradiska Pohanska u Břeclavi, věnovali této samostatné lokalitě pozornost od počátku výzkumů na Pohansku, protože na osídlení v tomto prostoru upozornil již I. L. Červinka¹ zmínkou o nálezů několika hrobů při zřizování lesní školky jižně od hradiště. Bezprostředním podnětem k zahájení zjišťovacího a záchranného výzkumu na této ploše byla likvidace vrbového porostu — „prutníku“ a hluboká orba, kterou zde provedl v roce 1960—1961 lesní závod Břeclav. Hluboká orba převrátila svrchní humusovitou vrstvu i s vrbovými keři do hloubky 50—60 cm a tím rozrušila velkomoravský horizont, ležící 40—50 cm pod dnešním povrchem (vzniklým náplavami) a částečně nebo zcela zničila některé kostrové hroby a sídlištní objekty.

Na podzim roku 1960 byl v tomto úseku proveden menší zjišťovací průzkum na ploše o rozsahu asi 650 m²; ve svrchní humusovité vrstvě byly nalezeny střepy velkomoravské keramiky, zlomky lidských a zvířecích kostí, mazanice a uhlíky. K soustavnému výzkumu se přikročilo až v létě roku 1962; bylo prozkoumáno 48 čtverců 5×5 m (1200 m²), položeny 4 sondy a odkryto 34 kostrových hrobů a 10 sídlištních objektů. Výzkumy vedl prof. dr. Fr. Kalousek² za účasti doc. dr. B. Dostála, CSc.³ a doc. dr. V. Podborského, CSc.

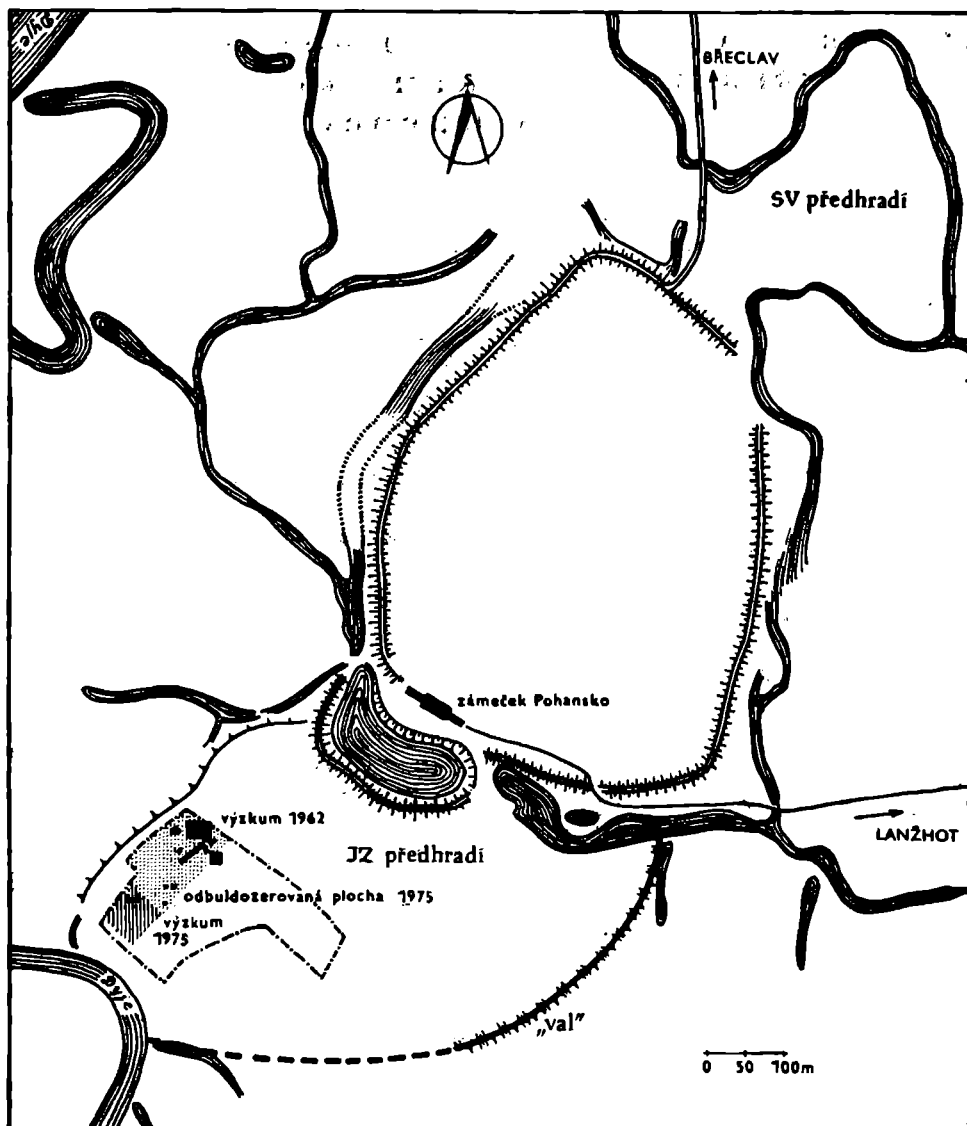
Zkoumaný areál — „prutník“ leží asi 300 m jižně od hradiska Pohanska v inundačním lužním terénu bezprostředně u řeky Dyje. Zdá se, že ohyb řeky Dyje a její slepá ramena vymezovala jihozápadní a západní okraj

¹ I. L. Červinka, Hradiště a Velehrady na Moravě, Uh. Hradiště 1948, 15—16.

² Fr. Kalousek, K historii objevu velkomoravského města na Pohansku u Břeclavě, Sborník ČsSA I 1961, 33—38; *týž*, Výsledky archeologického výzkumu velkomoravského hradiště Břeclav-Pohansko v letech 1959—1962, Sborník AÚ ČSAV II, Brno 1963, 87 až 89; *týž*, Velkomoravská pevnost Pohansko u Břeclavě, Almanach Velká Morava, Brno 1965, 45—60; *týž*, Pohansko u Břeclavi, velkomoravské hradiště, Praha 1970.

³ B. Dostál, Velkomoravské hradisko Břeclav-Pohansko. 10 let archeologických výzkumů, Vlastivědný věstník moravský XXII, 1970, 1—29.

osídlené plochy, která je oproti okolnímu terénu mírně vyvýšena (převýšení dosahuje +1 m); východní a jižní okraj sídliště není výrazněji patrný, pokud jej nevyznačuje slabě pozorovatelná terénní vlna, která by snad mohla být zbytkem slabšího opevnění. Nebyla však dosud zkoumána a nelze vyloučit, že jde o přirozený útvar či pozdější regulační zásah. Severní hranice osídlené plochy by mohla být určena některým ze slepých ramen Dyje, která probíhají za budovou loveckého zámečku (obr. 1).

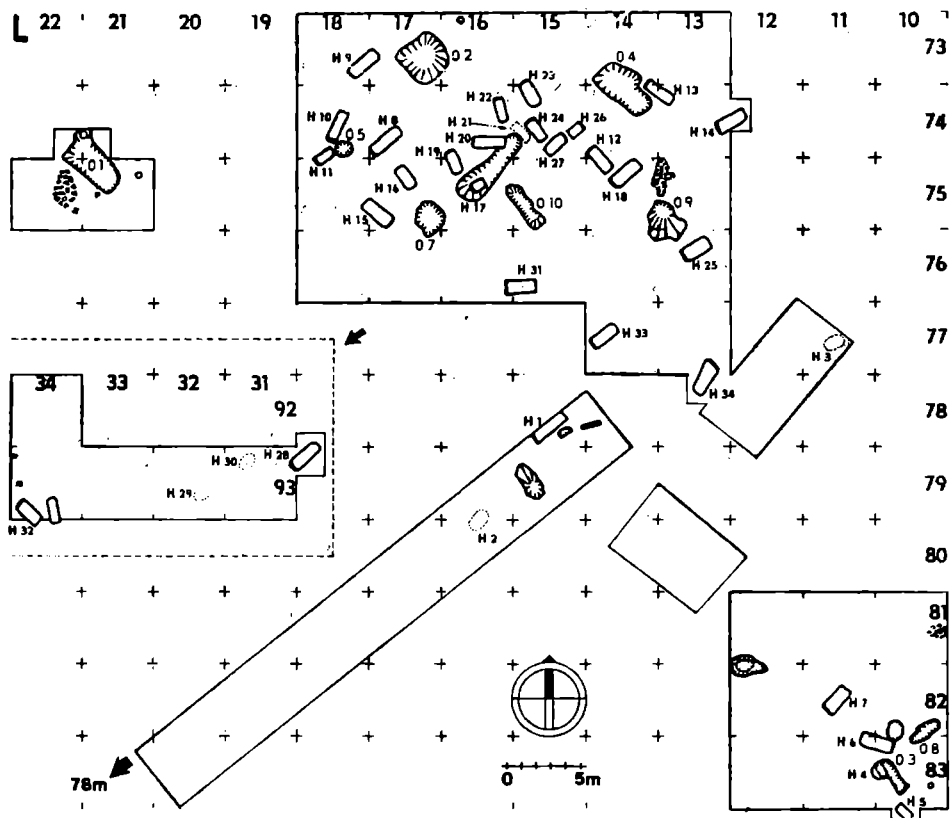

Obr. 1. Břeclav-Pohansko. Celkový plán hradiska a jihozápadního předhradí. (Kresba A. Šik.)

Prozkoumané kostrové hroby a sídlištní objekty spolu se zachráněným materiálem ze zničených hrobů a objektů rámcově datují osídlení tohoto areálu do 9. století a naznačují možnost určité souvislosti a vztahů k centrálnímu velkomoravskému sídlišti s velmožským dvorcem na Pohansku.

V dalších sezónách nemohlo být pokračováno v soustavném výzkumu „prutníku“ (opakované záplavy Dyje, nové zalesnění) a nebylo tedy možno uzavřít průzkum aspoň některé části; soustavný výzkum celého předhradí byl jako dílejší etapa státního plánu zařazen na pozdější dobu.

V roce 1974 vyvstala v souvislosti s přípravou velmi náročných vodo-hospodářských úprav toku Dyje nutnost urychleně (během 4 let) prozkoumat plochu o rozsahu asi 12 ha, na níž leží také uvedené sídliště s kostrovými hroby – jihozápadní předhradí. V tomto úseku má být počátkem 80. let vybudováno odlehčovací koryto, jez a hráz řeky Dyje. Vzhledem k tomu, že výsledky rozsáhlého záchranného výzkumu, jak naznačily nálezy z podzimu roku 1975, kdy byly záchranné práce zahájeny, podstatně rozšíří pramennou základnu a prohloubí poznatky o charakteru osídlení v „prutníku“ předkládáme nyní alespoň výsledky výzkumu pohřebiště z let 1960–1962.

Obr. 1.a Břeclav-Pohansko, Jihozápadní předhradí. Plán kostrových hrobů. (Kresba A. Šik.)

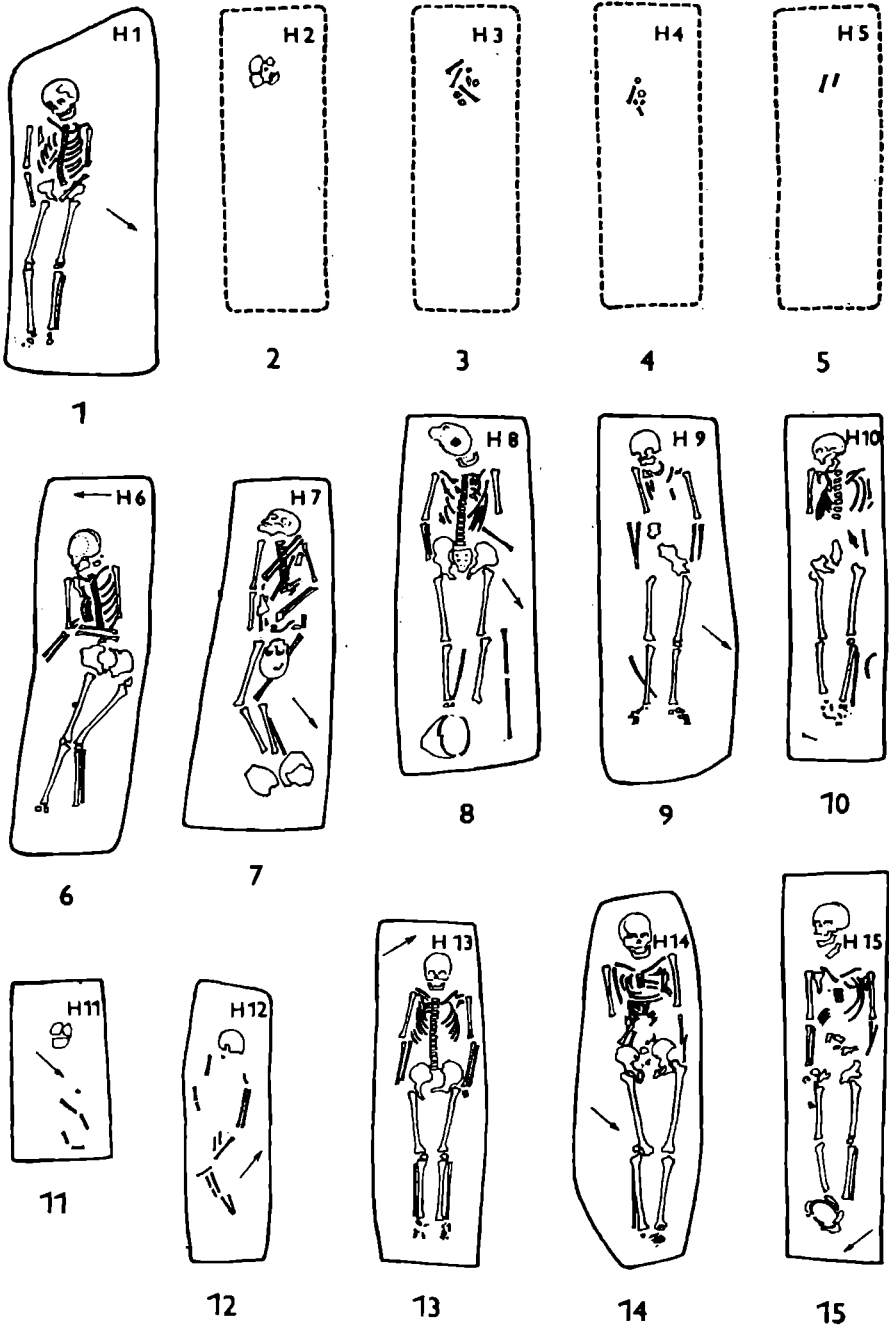
Všechny hroby v prostoru jihozápadního předhradí byly odkryty v roce 1962; některé z nich byly evidovány již na podzim 1961, protože se hlubokou orbou dostaly na povrch a byly téměř zničeny (hr. 2–5, 17, 29–31). Všechny pohřby jsou kostrové; hroby tvořily na odkryté ploše tři nestejně velké skupiny – největší (na ploše cca 450 m²) byla v severní části zkoumaného úseku (hr. 8–27, 31), od ní postupovaly směrem k jihovýchodu další jednotlivé hroby (hr. 33, 34, 3, 1, 2); v jihovýchodním rohu zkoumaného úseku byla druhá skupina hrobů (hr. 4–7) a třetí izolovaná skupina ležela v jihozápadní části plochy (hr. 28–30, 32); (viz obr. 1a).

Severní skupinu tvoří 21 hrobů; jsou situovány mezi sídlištní objekty, v některých případech zahloubeny přímo do jejich výplně (hr. 17, 20). V jednom případě je naopak hrob narušen objektem (hr. 21). V umístění hrobů není výrazně zjevný řád; zdá se pouze, že šest hrobů (hr. 15, 16, 19, 20, 22, 23) tvoří s menšími odchylkami rovnou linii orientovanou Jz–Sv (ze shodné orientace hrobových jam této řady se vymyká hrob 20). Na severozápad od této řady zůstává volný pruh v šíři asi 2 m, za ním je menší skupinka čtyř shodně orientovaných hrobů (hr. 8–11). Uvedená řada hrobů se na severním konci lomí v pravém úhlu a pokračuje k jihovýchodu (hr. 21, 24, 26, 27, 12, 18, 25); v této linii však hrobové jámy nemají shodnou orientaci. Další hroby (hr. 25, 33, 1) představují jakoby třetí stranu pravouhlého čtyřúhelníka, orientovanou Sv–Jz; čtvrtá strana zůstává otevřená a nebyly na její ose zachyceny žádné hroby. Ostatní zbývající hroby této skupiny leží východně a jižně za obvodem tohoto naznačeného čtyřúhelníku (hr. 13, 14, 34, 3), pouze jediný hrob (31) leží ve vnitřním prostoru vyznačeného útvaru.

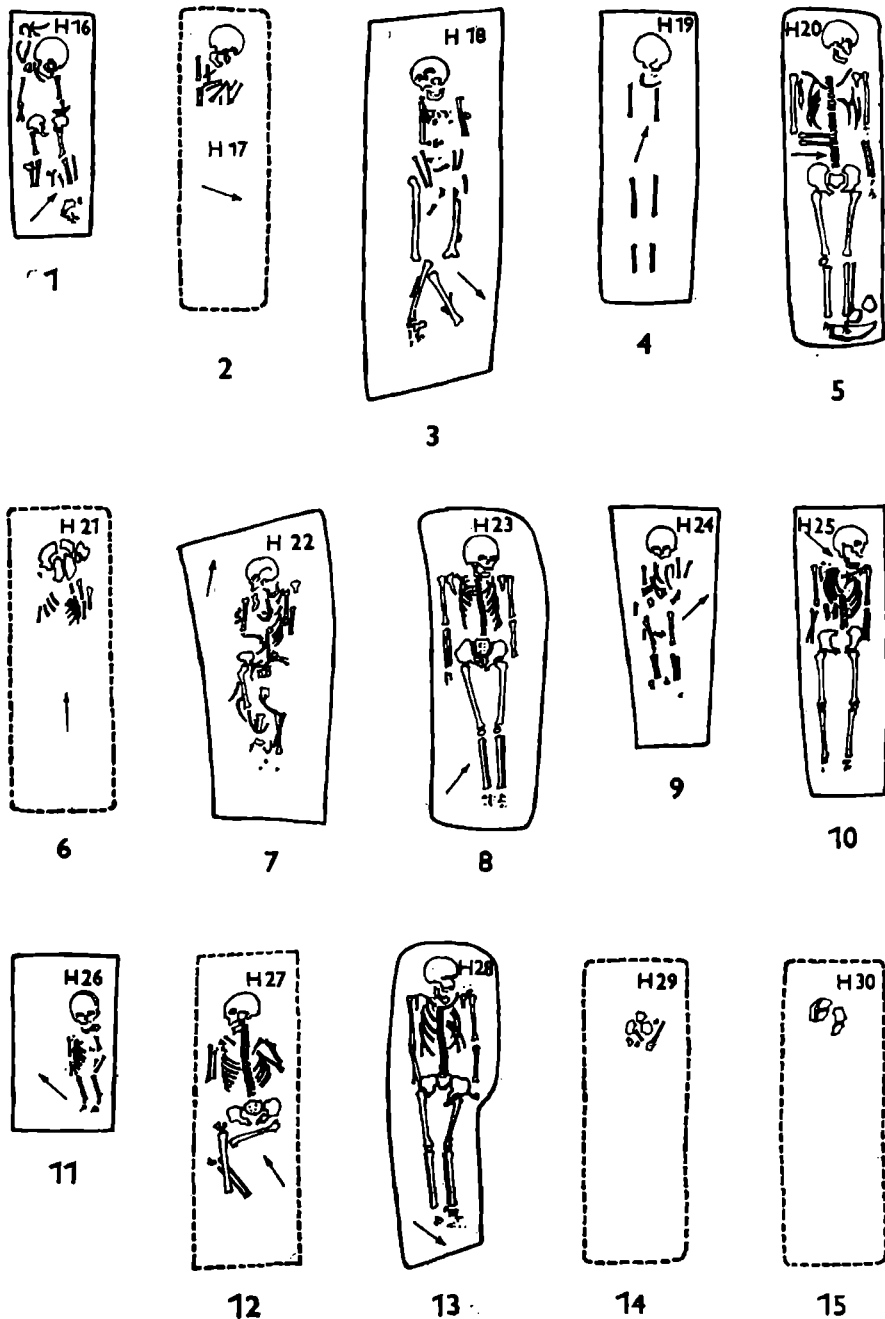
Jihovýchodní skupinu, vzdálenou asi 30 m od severní, tvoří čtyři pohřby. V uspořádání hrobů není patrna žádná pravidelnost; pouze dvě hroby mají zjistitelnou orientaci (hr. 6, 7), další byl rozrušen orbou (5) a čtvrtý, rovněž rozoraný (4), byl zahlouben do výplně sídlištního objektu.

Jihozápadní skupina, vzdálená asi 90 m od severní, se skládá rovněž ze čtyř hrobů; tři leží poměrně blízko sebe (29, 28, 30), jen jeden z nich má zjistitelnou orientaci; další pohřeb (32) je vzdálen asi o 12 m západněji; v blízkosti hrobů této skupiny nebyly zjištěny sídlištní objekty.

Nakolik je toto rozložení hrobů do uvedených skupin obrazem skutečné situace za které byly pohřby ukládány do země, anebo zda je dáno jen mírou prozkoumání ostatní plochy, která skupiny hrobů od sebe odděluje, prokáže další výzkum. Obě malé skupinky na jihovýchodě a na jihozápadě reprezentují převážně hroby, které byly zachyceny hlubokou orbou a prostor kolem nich byl prozkoumán širokou sondou jen v rámci jednoho čtverce (5×5 m).

Obr. 2. Břeclav-Pohansko. Jihozápadní předhradí. Plány kostrových hrobů. (Kresba A. Šik.)

Obr. 3. Břeclav-Pohansko. Jihozápadní předhradí. Plánky kostrových hrobů. (Kresba A. Šik.)

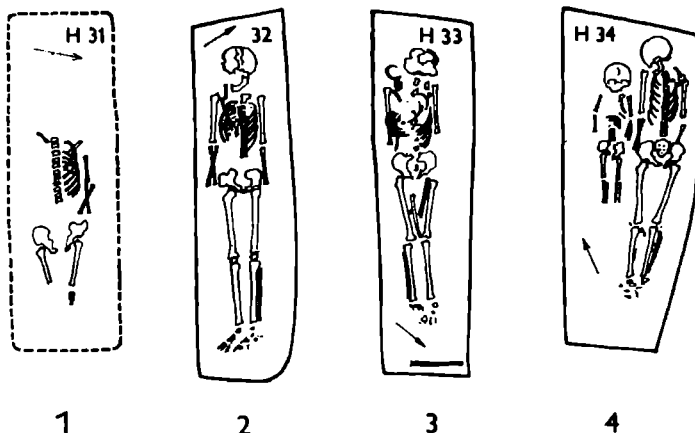
Popis hrobů a nálezů

Hrob 1 (obr. 2:1)

Obdélníková jáma $288 \times 96 \times 80$,⁴ orientace Jz-Sv,⁵ Kostra (d 150, žena 25–35 let)⁶ v poloze naznak,⁷ lebka na pravém spánku, levá ruka v lokti pokrčena směruje do klína, pravá noha v koleně mírně ohnuta a vykloněna doprava. Poměrně dobře zachována. Bez milodarů.

Hrob 2 (obr. 2:2)

Hrobová jáma nezjistitelná, ve svrchní rozorané vrstvě nalezeny zlomky lebky. Orientace, pohlaví, věk a poloha nezjistitelná. Bez milodarů.

Obr. 4. Břeclav-Pohansko. Jihozápadní předhradí. Plánky kostrových hrobů. (Kresba A. Šik.)

Hrob 3 (obr. 2:3)

Hrobová jáma nezjistitelná, ve svrchní rozorané vrstvě nalezeny zlomky lebky a dlouhých kostí. Orientace, pohlaví a poloha nezjistitelné, věk asi 15 let. Bez milodarů.

Hrob 4 (obr. 2:4)

Hrobová jáma nerozlišitelná, ve svrchní rozorané vrstvě nalezeny zlomky lebky a dlouhých kostí. Orientace, pohlaví a poloha nezjistitelné, věk asi 50 let. Bez milodarů.

Hrob 5 (obr. 2:5)

Hrobová jáma nerozlišitelná, ve svrchní rozorané vrstvě nalezeny zlomky kostí. Orientace, pohlaví a poloha nezjistitelné, věk nejméně 50 let. Bez milodarů.

⁴ Rozměry hrobových jam jsou v následujícím pořadí: délka \times šířka \times zkoumaná hloubka. Rozměry hrobů a nálezů jsou udávány v centimetrech. Zkratky mír: d – délka, š – šířka, p – průměr; u nádob v – výška, po – průměr okraje, pv – průměr výdutí, pd – průměr dna.

⁵ Jako první je udána strana, k níž směřuje lebka, jako druhá strana, k níž směřují nohy.

⁶ Antropologické určení koster laskavě provedla doc. dr. Anna Lorencová, Antropologický ústav PF UJEP Brno.

⁷ Poloha naznak označuje uložení kostry na zádech s lebkou na týlu, ruce podél

H r o b 6 (obr. 2:6)

Obdélníková jáma $210 \times 60 \times 70$, orientace V–Z. Kostra (d 158, žena asi 50 let) v poloze naznak, poškozená lebka na pravém spánku, žebra a obratle dislokovány, pravá ruka v lokti ohnuta směrem od těla, levá položena do klína, pánev mírně vysunuta k levé straně hrobu, nohy se v kolenou dotýkají. Poměrně dobře zachovaná. Bez milodarů.

H r o b 7 (obr. 2:7, tab. XIII:1)

Lichoběžníková jáma $200 \times 60 - 91 \times 65$ obsahovala dvě protisměrně orientované kostry ležící na sobě. Spodní kostra (d 137, žena 25–30 let), orientace Jz–Sv, ležela na pravém boku, levá ruka ohnuta směřuje do klína, nohy mírně pokrčeny. Horní kostra (d 87, pohlaví a věk neurčeny), orientace Sv–Jz, v poloze naznak; lebka mírně natočena vlevo ležela na kolenou spodní kostry, ruce nataženy podél těla, žebra a obratle chybí, nohy velmi silně skrčeny a zasahovaly k lebce spodní kostry. U nohou spodní kostry nalezeny dvě celé nádoby (1,2), u lebky zlomek drobného železného kroužku (3).

1. Široká situlovitá nádoba s výrazně vyhrnutým a válcovitě seříznutým okrajem, pravidelnou výdutí a klenutým dnem, které má uprostřed mělký důlek. Na výdutí je zdobena jemně rytou pětínásobnou vlnicí, čtyř až pětínásobným horizontálním pásem rýh a opět vlnicí. Nádoba je šedohnědá, v hlíně je přimísen písek a kaménky. V 17,7: po 18; pv 19,9; pd 12,5; obsah nádoby 3,2 l; obr. 5:1.

2. Šedočerná, místy nahnědlá vejčitá nádoba s odlomeným okrajem. Na výdutí je zdobena třemi pásy mělce ryté několikanásobné vlnice mezi druhým a třetím pásem je pruh vodorovných rýh; ve spodní části nádoby je výzdoba špatně rozlišitelná. Povrch nádoby je drsný, v hlíně je přimísen písek, kaménky a slída. Dno je mírně klenuté a má téměř na celé ploše velmi nezřetelnou plastickou značku sestavenou ze čtyř vzájemně propojených čtverců. V 17,5; průměr hrdla 9,5; pv 15,2; pč 8; obsah nádoby 1,7 l; obr. 5:2.

3. Železný kroužek se rozpadl.

H r o b 8 (obr. 2:8)

Obdélníková jáma $205 \times 75 \times 88$, orientace Jz–Sv. Kostra (d 150, žena 25–35 let) v poloze naznak, lebka směřovala obličejovou částí do pravého rohu hrobu, dolní čelist v normální poloze, kosti levé paže dislokovány (u levé nohy). Velmi dobře zachovaná. Mezi patami byla mírně zšíkma postavená nádoba (1).

1. Žlutohnědá vejčitá nádoba s nálevkovitě vyhrnutým a vodorovně seříznutým okrajem. Jemně rytá výzdoba je rozmístěna po celé výdutí; tvoří ji dva pásy mnohonasobných vodorovných rýh, mezi nimiž je šestinasobná nepravidelná vlnice. Povrch je drsný, hlína je promísená jemným i hrubším pískem. Dno je klenuté s obvodovým výstupkem. V 19,1; po 19; pv 19; pd 9,3; obr. 5:3.

H r o b 9 (obr. 2:9)

Obdélníková jáma $215 \times 70 \times 85$, orientace Sv–Jz. Kostra (d 162, muž 40–50 let) v poloze naznak, žebra a obratle stráveny. Poměrně špatně zachována. Vedle hlavice pravého femuru byl nalezen železný nůž (1), pod prsty levé ruky železná ocílka (2), úlomek kamene (3) a zlomek železného předmětu (4).

1. Silně poškozený železný nůž s rovným, k hrotu mírně skoseným ostřím. Řap je odlomen, ostří silně porušeno. D 10,4; š 1,9; obr. 5:7.

2. Železná ocílka s trojúhelníkovitou základnou, rameny těsně přiloženými k základně a ukončenými očky. D 9,3; š 4; obr. 5:4.

3. Kamenný úštěp, křesadlo. Rozměry $3 \times 2,4$; obr. 5:5.

4. Amorfní zlomek železa. D 3; obr. 5:6.

H r o b 10 (obr. 2:10)

Obdélníková jáma $207 \times 51 \times 70$, orientace Jz–Sv. Kostra (d 157, žena 50–60 let) v poloze naznak, lebka na pravém spánku přitažena k pravému rameni, u pravé paže

těla a nohy rovně nataženy. Jednotlivé odchylky od tohoto uložení jsou v textu popsány.

chybí ulna a radius, žebra dislokována, tibia pravé nohy ležela v zásypu 30 cm nad dnem hrobu. Poměrně špatně zachovaná. Mezi osmým a devátým obrátek na pravé straně hrudníku byla nalezena bronzová náušnice (1), na levé straně pánve železný nůž (2).

Do západní stěny hrobu zasahovala zvířecí nora, což patrně způsobilo dislokaci některých částí kostry.

1. Bronzová náušnice z kulatého drátu. Spodní oblouk oddělen uzlíčky z drátu půlkruhovitěho průřezu, na spodním oblouku poutkem připevněn závěsek v podobě nedovřené plechové trubičky, zdobené dvěma vodorovnými žlábkami; konec závěsku je poškozen. P 2×1,3; d závěsku 0,65; obr. 5:8.

2. 5 zlomků drobného železného nože. D asi 10; obr. 5:9.

H r o b 11 (obr. 2:11)

Obdélníková jáma 102×50×68, orientace Jz—Sv. Kostra (d 75, dítě Inf. I, 20—22 měsíců) v poloze naznak. Špatně zachovaná, jen rozdrčená lebka a kosti nohou. Bez milodarů.

H r o b 12 (obr. 2:12)

Obdélníková jáma 170×55×70, orientace Sz—Jv. Kostra (d 130, dítě Inf. II, muž? 7—8 let) v poloze naznak, žebra a obrátle stráveny, nohy pokrčeny v kolenou. Poměrně špatně zachovaná. Bez milodarů.

H r o b 13 (obr. 2:13)

Obdélníková jáma 200×60×62, orientace Z—V. Kostra (d 160, žena asi 50 let) v poloze naznak. Poměrně dobře zachovaná. Bez milodarů.

H r o b 14 (obr. 2:14, tab. XIII:2)

Obdélníková jáma 175×52×70, orientace Jz—Sv. Kostra (d 171, muž 50—60 let) poloha naznak, obrátle mírně dislokovány. Velmi dobře zachovaná. Na předloktí pravé ruky byl nalezen železný nůž (1), na hrudi zlomky železného předmětu (2).

1. Dva zlomky silně porušeného železného nože. D asi 11,4; obr. 5:10,12.

2. Masivní zlomek železného plochého předmětu. Rozměry 4,1×3,2; obr. 5:11.

H r o b 15 (obr. 2:15, tab. XIII:3)

Obdélníková jáma 215×63×90, orientace Jv—Sz. Kostra (d 190, muž 60 let) v poloze naznak, rozdrčená lebka na pravém spánku, část žeber a obrátlu strávena. Poměrně dobře zachovaná. Na pravé pánevní kosti nalezena železná ocílka (1), zlomek železného předmětu (2) a kamenný ústěp (3); na holeni levé nohy ležel železný nůž (4) a u chodidel, po pravé straně nohou byla uložena nádoba (5).

1. Železná ocílka s mírně prohnutou základnou a trojúhelníkovitě složenými rameny. D 8,5; v 3,8; obr. 6:2.

2. Zlomek železného předmětu (nože?); rozměry 4,4×1,5; obr. 6:3.

3. Kamenné křesadlo se stopami rzi; rozměry 2,7×1,8; obr. 6:5.

4. Železný nůž s rovným hřbetem a poškozeným ostřím, které se obloukovitě zvedá k hrotu; částečně porušený řap je oboustranně skosen. D 11,3; š 1,75; obr. 6:4.

5. Hnědá, místy tmavošedá situlovitá nádoba s nálevkovitě rozevřeným a kuželovitě seříznutým okrajem. Nezdobená. V hlíně je přimísen pisek, kaménky a slída. Dno je rovné. V 20,4; po 15,2; pv 18,1; pd 10; obsah nádoby 3,18 l; obr. 6:1a,b.

H r o b 16 (obr. 3:1)

Obdélníková jáma 130×42×70, orientace Sz—Jv. Kostra (d 150, dítě Inf. I, 2—3 roky) v poloze naznak, rozdrčená lebka na levém spánku, obrátle a žebra dislokovány k lebce a k nohám. Bez milodarů.

H r o b 17 (obr. 3:2, tab. XIV:1)

Nerozlišitelná jáma ?×?×60, zahloubená do jihozápadní části objektu č. 6. Kostra (d 55, dítě Inf. I, asi 5 let) v poloze na levém boku, silně skrčená, lebka rozdrčena, paže složeny pod bradou, nohy pokrčeny, kolena směřující k lebce. Velmi špatně zachována, porušena orbou. Bez milodarů.

H r o b 18 (obr. 3:3)

Obdélníková jáma $210 \times 70 \times 90$, orientace Jz—Sv. Kostra (d 170, muž, senil.) v poloze naznak, lebka na pravém spánku, žebra, obratle a spodní části nohou dislokovány. Poměrně dobře zachovaná. U levého předloktí byl nalezen železný nůž (1).

1. Železný nůž s rovným hřbetem a obloukovitě zvednutým ostřím; hrot odlomen. D 9,9; š. 1,5; obr. 6:6.

H r o b 19 (obr. 3:4)

Obdélníková jáma $167 \times 55 \times 90$, orientace Sz—Jv. Kostra (d 142, pohlaví a věk neurčeny) v poloze naznak. Velmi špatně zachována, jen lebka a některé dlouhé kosti paží a nohou. Bez milodarů.

H r o b 20 (obr. 3:5, tab. XIV:2)

Obdélníková jáma $195 \times 50 \times 75$, orientace Z—V. Kostra (d 180, muž, věk neurčen) v poloze naznak, lebka na pravém spánku, pravá paže ohnuta na hrudi. Velmi dobře zachovaná. Po levé straně hrudníku ležel železný nůž (1), nad kolémem pravé nohy železná přezka (2) a nákončí (3), pod levou pánevni kostí bronzový kroužek (4) a zlomek železného předmětu (5).

1. Masivní železný nůž s rovným, od řapu skoseným hřbetem a obloukovitým ostřím. D 21,3; š 2,2; obr. 6:7.

2. Zlomky železné obdélníkovité přezky; obr. 6:9.

3. Drobné poškozené železné nákončí obdélníkovitého tvaru. Na jedné straně je přeloženo k přichycení řemene. Nezdobené. Rozměry $1,6 \times 1,9$; obr. 6:10.

4. Masivní litý bronzový kroužek (prsten) eliptického průřezu se zúženými dotýkacími se konci. P 2,8; síla 0,3—0,4; obr. 6:8.

5. Hrot železného nože s přilnutými zbytky dřeva. D 3,2; obr. 6:11.

H r o b 21 (obr. 3:6)

Nejistitelná jáma $? \times ? \times 70$, kterou porušil objekt č. 6. Kostra (orientace, délka, pohlaví a věk neurčeny) velmi špatně dochovaná, porušená a dislokovaná orbou; zachovala se jen rozdrčená lebka, žebra a část dlouhých kostí. Bez milodarů.

H r o b 22 (obr. 3:7, tab. XIV:3)

Obdélníkovitá jáma $185 \times 77 \times 125$, orientace Sz—Jv. Kostra (d 120, dítě Inf. II asi 12 let) v poloze naznak, lebka na pravém spánku, obratle, žebra a kosti paží dislokovány až k chodidlům. Poměrně dobře zachovaná. Na hrudníku pod spodní čelistí a krčními obratli nalezeno 30 skleněných korálků (1), pod kloubem pravého femuru zlomky bronzového prstenu (2).

1. Náhrdelník z 27 celých a 2 zlomků skleněných korálků; z toho 19 příčně členěných (1 nazelenalý a 2 bezbarvé čtyřikrát příčně členěné korálky natavené na bronzové trubičce; z dalšího korálku zbyla jen bronzová trubička; d 1,7; p 0,9. 16 dvakrát až šestkrát příčně členěných, téměř průsvitných nebo slabě nazelenalých korálků se stříbřitým leskem; d 0,7—2,0; p 0,5), 2 válečkovité zelené neprůhledné korálky z taženého skla (d 0,7 a 1,1; p 0,35), 1 válečkovitý rozesklený korálek (d 0,9) a 6 drobných černých kotoúčkovitých korálků z taženého skla (d 0,2—0,3); obr. 6:12.

2. Zlomky bronzového nezdobeného páskového prstenu z tenkého plechu; p 2,1; š 0,4; obr. 6:13a,b.

H r o b 23 (obr. 3:8)

Obdélníková jáma $175 \times 65 \times 125$, orientace Sz—Jv. Kostra (d 158, žena 50—60 let) v poloze naznak. Poměrně dobře zachovaná. Bez milodarů.

H r o b 24 (obr. 3:9)

Obdélníková jáma $140 \times 56 \times 82$, orientace Sz—Jv. Kostra (d 102, muž, Inf. I, 3—4 roky) v poloze naznak. Kostra poměrně špatně zachovaná. U pravé stehenní kosti nalezen železný nožič (1).

1. Zlomek železného nože s mírně klenutým hřbetem a porušeným ostřím; hrot a řap zničeny; d 5,8; š 1,5; obr. 6:14.

Hrob 25 (obr. 3:10)

Obdélníková jáma $176 \times 58 \times 80$, orientace Jv—Sz. Kostra (d 152, žena 19,5 let) v poloze nznak. Poměrně špatně zachovaná. Na pravé straně pánve byl nalezen železný nožik (1), pod lebku zlomky dvou bronzových náušnic (2—3).

1. Zlomky drobného železného nože; d 5,3; obr. 6:17.

2. Bronzová náušnice z kulatého drátu; spodní oblouk je oddělen uzlíčkem z třikrát ovinutého torďovaného drátu, na spodním oblouku je poutkem připevněn závěsek ze spirálovitě točeného torďovaného drátu ukončený kuličkou. Náušnice je zlomená a deformovaná. P $2,4 \times 1,3$; d závěsku 0,7; obr. 6:15.

3. Párová náušnice, rozlámaná a deformovaná; závěsek chybí; obr. 6:16.

Hrob 26 (obr. 3:11)

Obdélníková jáma $102 \times 58 \times 95$, orientace Sv—Jz. Kostra (d 75, dítě, Inf. I, 24—30 měsíců) v poloze nznak. Kostra špatně zachovaná. Bez milodarů.

Hrob 27 (obr. 3:12)

Obdélníková jáma $180 \times 65 \times 120$, orientace Sv—Jz. Kostra (d 120, žena, 30—40 let) v poloze nznak, lebka na pravém spánku, pravá paže v lokti ohnuta a ruka zasahuje pod bradu, levá složena na hrudníku. Nohy jsou v kolenou pokrčeny, pravá položena přes levé koleno. Uložení kostry nerespektuje zcela orientaci delší osy hřobové jámy; leží spíše na její úhlopříčce. Velmi dobře zachovaná. Bez milodarů.

Hrob 28 (obr. 3:13)

Obdélníková jáma $190 \times 70 \times 60$, orientace Jz—Sv. Kostra (d 160, nedospělý jedinec 14—18 let) v poloze nznak. Poměrně špatně zachovaná. Pod lebku v místě pravého ucha byly nalezeny 3 bronzové porušené náušnice (1—3), v místě levého ucha další tři (4—6). Na levé straně hrudníku, mezi páteří a paží, byla nalezena skupinka osmi skleněných korálků (7), mezi korálky byly nepatrné zlomky velmi tenkých kovových drátků.

1—6. 3 páry bronzových náušnic.

Dvě párové oválné náušnice z kulatého bronzového drátu; na koncích spodního oblouku jsou stopy po uzlíčcích. P $1,9 \times 1,8$; obr. 7:4,5.

Dvě párové náušnice z kulatého bronzového drátu se dvěma uzlíčky z hladkého drátu. Na spodním oblouku jedné náušnice je zavěšen na poutku trubičkovitý závěsek z bronzového plechu, zdobený dvěma vodorovnými žlábký. Obě náušnice jsou ve zlomcích; d závěsku 0,6; obr. 7:2,3.

Dvě párové náušnice z kulatého bronzového drátu; spodní oblouk je oddělen uzlíčky z třikrát ovinutého torďovaného drátu a je zdoben dvoustranným válečkovitým závěskem ze spirálovitě točeného torďovaného drátu. Oba konce závěsku jsou ukončeny kuličkou. Obě náušnice jsou ve zlomcích. D závěsku 1,2; obr. 7:6.

7. Šest světlezelených skleněných průsvitných soudečkovitých korálků, natavených na kovových trubičkách. Trubičky na obou koncích přesahují korálky. Korálky byly navlečeny na kovovém drátku, který se rozpadl. D 0,7—0,8; p 0,6—0,7; d trubiček 1,0; obr. 7:1.

Hrob 29 (obr. 3:14)

Nejistitelná jáma, zlomky lebky byly vyhozeny na povrch orbou. Orientace, rozměry a poloha neurčeny (dítě Inf. I, 20 měsíců). Bez milodarů.

Hrob 30 (obr. 3:15)

Nejistitelná jáma, zlomky lebky byly vyhozeny na povrch orbou. Orientace, rozměry a poloha neurčitelné (dítě Inf. I, 3 roky). Bez milodarů.

Hrob 31 (obr. 4:1)

Hřobová jáma v tmavé humusovité vrstvě nerozlišitelná $? \times ? \times 40$, orientace Jz—Sv. Kostra (d 110, žena 22—24 let) v poloze nznak, lebka při orbě odtážena asi 50 cm severněji, pravá paže a konce nohou zničeny. Poměrně špatně zachovaná. Bez milodarů.

H r o b 32 (obr. 4:2)

Obdélníková jáma $200 \times 50 \times 80$, orientace Sz—Jv. Kostra (d 158, muž asi 60 let) v poloze naznak. Poměrně dobře zachovaná. Bez milodarů.

H r o b 33 (obr. 4:3)

Obdélníková jáma $215 \times 62 \times 80$, orientace Jz—Sv. Kostra (d 150, žena 40—50 let) v poloze naznak, rozdrčená lebka na levém spánku, spodní části rukou jsou dislokovány ke kolenům, levá fibula leží za chodidly u Sv stěny hrobu. Poměrně dobře zachovaná. Bez milodarů.

H r o b 34 (obr. 4:4, tab. XIV:4)

Lichoběžníkovitá jáma $195 \times 80 - 55 \times 80$, orientace Sv—Jz. V hrobě jsou uloženy dvě kostry vedle sebe a jsou shodně orientovány (d 148, žena 30—40 let; d 88, dítě, Inf. I, nanejvýš 20—24 měsíců). Poloha naznak. Žena má rozdrčenou lebku, dětská kostra, ležící těsně při pravé paži ženy má rovněž porušenou lebku a žebra i obratle dislokovány. Poměrně dobře zachované. Pod lebkou ženy byly nalezeny zlomky bronzové náušnice (1).

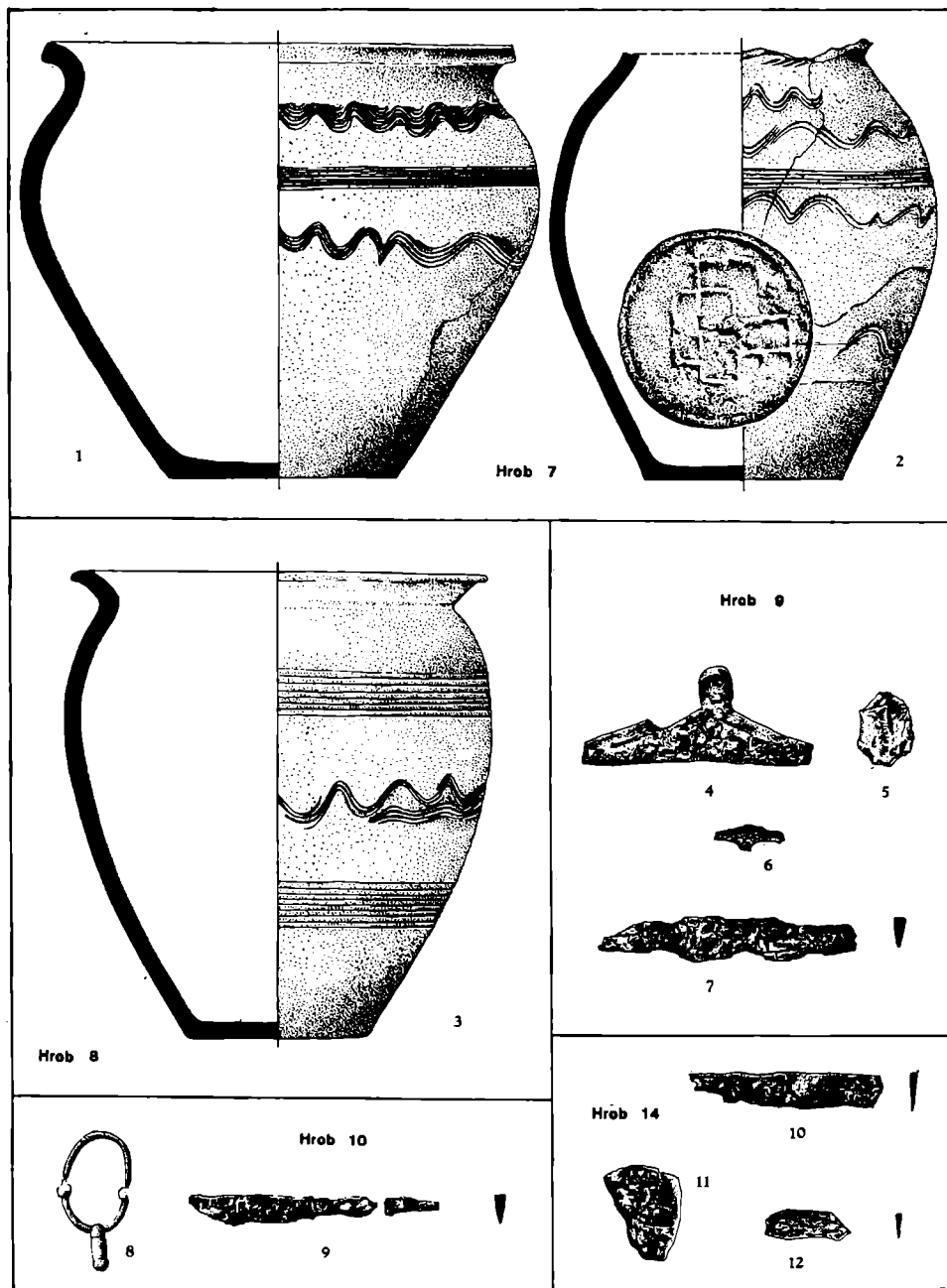
1. Bronzová náušnice z kulatého drátu, spodní oblouk je oddělen uzlíčky z hladkého drátu. Na spodním oblouku je poutkem připevněn trubičkovitý závěsek ukončený kuličkou; P 2,8; d závěsku 0,9; obr. 7:8.

Vyhodnocení kostrových hrobů z prostoru jihozápadního předhradí Pohanska je komplikováno skutečností, že téměř čtvrtina hrobů byla částečně zničena hlubokou orbou a není proto možno spolehlivě zjistit, do jaké míry byli zemřelí vybaveni milodary. Porušením hrobů jsou rovněž zkresleny naše údaje o orientaci hrobů a tvaru, rozměrech i úpravě hrobových jam. Z průzkumu neporušených hrobů je patrné, že u pohřbů nebyla dodržována jednotná orientace; u 12 hrobů je Jz—Sv (6 žen, 3 muži, 2 děti, 1 ?), u 5 hrobů Sv—Jz (2 ženy, 2 děti, 1 ?), 9 hrobů má orientaci Sz—Jv (2 ženy, 1 muž, 4 děti, 2 ?), 1 hrob je Jv—Sz (1 muž), 2 hroby Z—V (1 žena, 1 muž) a 1 hrob V—Z (1 žena).

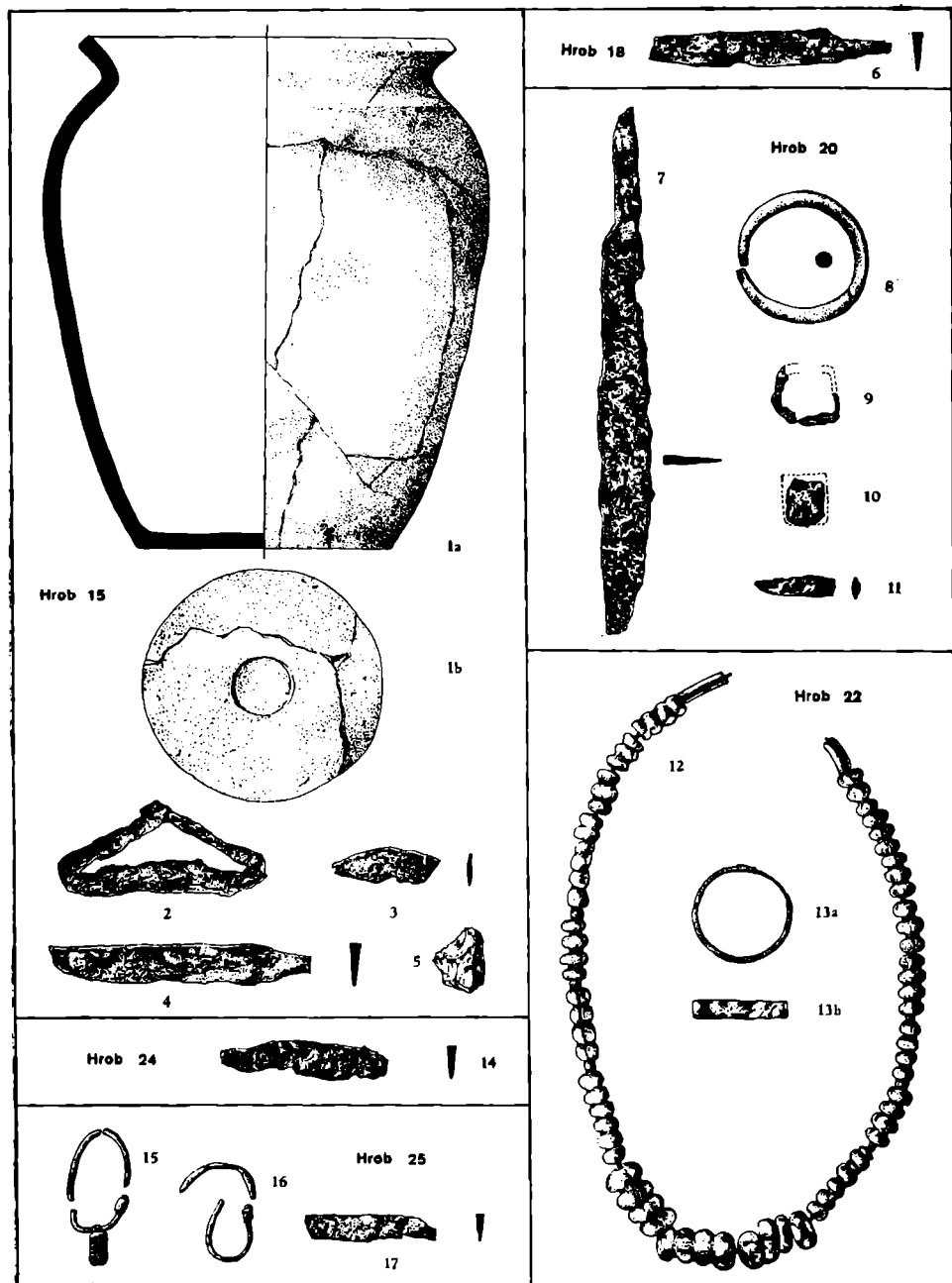
Tvar a rozměry hrobových jam se nevymykají z běžné normy; hloubka hrobů se pohybuje mezi 60—125 cm, pohřby, které byly uloženy v hloubce menší než 60 cm byly zachyceny hlubokou orbou a byly více či méně zničeny, takže jejich počet není patrně přesný (3 dospělí, 3 děti, 2 neurčitelní jedinci).

Při ukládání nebožtíků v hrobech byl dodržován obvyklý způsob — poloha naznak, ruce a nohy volně nataženy — u 25 pohřbených (6 mužů, 11 žen, 7 dětí, 1 dospělý jedinec), u 7 pohřbů nebylo možno uloženi zjistit; ve 2 hrobech byly kostry uloženy neobvykle: v hrobě 17 (dítě uloženo na boku, silně skrčeno) a v hrobě 27 (žena se skříženými a v kolenou skrčenými nohama). Výjimku mezi prozkoumanými hroby tvoří nález dvou dvojhrobů (7, 34); v případě hrobu 34 jde o současný pohřeb ženy s dítětem, u hrobu 7 nevylučujeme možnost, že druhá kostra, která ležela v silně skrčené poloze na spodní (ležící na pravém boku), byla vložena do hrobu o něco později, ovšem ještě v době, kdy tělo prvního pohřbeného nebylo zcela ztráveno.

Antropologické určení koster ukazuje, že většinu pohřbených tvořily ženy (13) a děti (10), mužských pohřbů bylo nejméně (6); u 7 nebožtíků nebylo pohlaví zjištěno. Nízkým počtem mužských hrobů se pohřebiště na jihozápadním předhradí podobá pohřebišti na severovýchodním předhradí

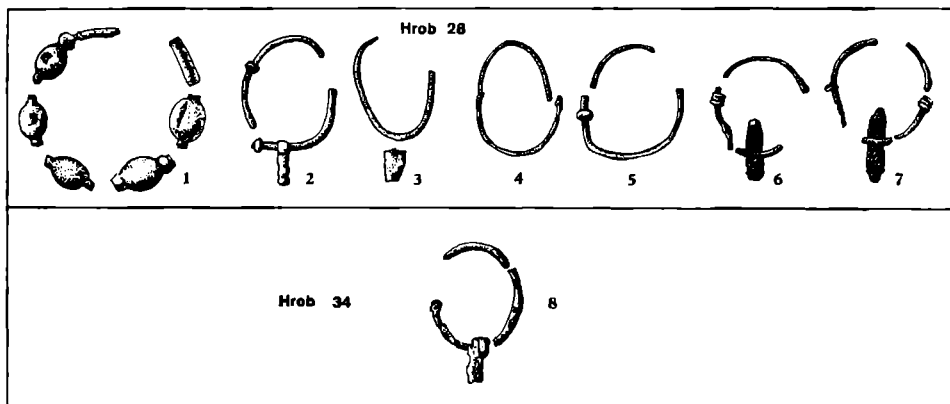
Obr. 5. Břeclav-Pohansko. Jihozápadní předhradí. Milodary z hrobů. (Kresba A. Šik.)

Obr. 6. Břeclav-Pohansko. Jihozápadní předhradí. Milodary z hrobů. (Kresba A. Šik.)

Pohanska, kde B. Dostál⁸ upozornil na malý výskyt mužských hrobů. Rovněž věk pohřbených mužů (průměr 54 let) je relativně vysoký v porovnání s průměrným věkem pohřbených žen (přibližně 36 let).

Poukázali jsme již na neúplnost našich znalostí o vybavení hrobů; ze 34 hrobů je 21 hrobů zcela bez milodarů (1 muž, 7 žen, 8 dětí, 5 neurčených jedinců) – k nim také patří všech 8 částečně zničených hrobů; je však pravděpodobné, že některé rozrušené hroby původně obsahovaly milodary

Obr. 7. Břeclav-Pohansko. Jihozápadní předhradí. Milodary z hrobů. (Kresba A. Šik.

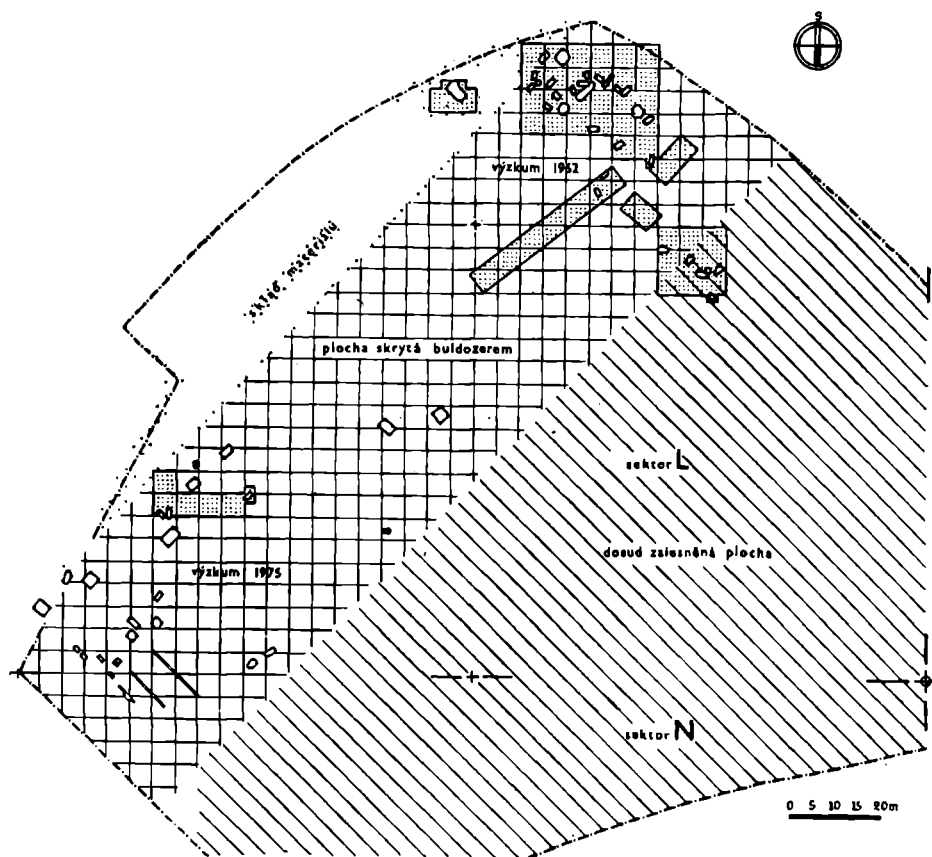
a teprve orbou se předměty dostaly mimo hrob. Tomu by nasvědčoval nález železné ostruhy a hliněné láhve, které byly nalezeny ve vzdálenosti asi 50 cm od hrobu 3. Ve 13 případech (5 mužů, 6 žen, 2 děti) byly nalezeny milodary – převážně jednoduché předměty běžné potřeby – nože (9 kusů), ocílky (2 kusy), železné nákončí a přezka (po 1 exempláři) a keramika (4 nádoby). Ze šperků se v hrobech objevily nejčastěji náušnice podunajského typu (v 5 hrobech celkem 11 exemplářů), bronzové prsteny (ve dvou hrobech 2 exempláře) a náhrdelníky ze skleněných korálek (2 ve dvou hrobech).

Z uvedeného přehledu vyplývá, že nejčastěji byly vybaveny milodary mužské hroby; ze 6 hrobů na pohřebišti jsou milodary u 5 pohřbených (vždy nůž, někdy spolu s dalšími předměty – ocílkami, křesacími kameny, keramikou, případně s dalšími drobnými železnými předměty, nebo jejich zlomky). Ženské pohřby byly vybaveny milodary méně pravidelně, z 12 zjištěných ženských pohřbů obsahovala milodary jen polovina – 6 hrobů (v 5 hrobech náušnice, dále korálky, nože, keramika). Nejmenší počet milodarů měly dětské hroby; z celkového počtu 10 pohřbů byly milodary jen u 2 nebožtíků (korálky a prsten, nůž).

Tento přehled není v rozporu se zajímavou skutečností, kterou jsme zjistili na nejvýznamnějších publikovaných velkomoravských pohřebištech:

⁸ B. Dostál, Severovýchodní předhradí Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 15 1970, 126.

Staré město,⁹ Mikulčice — II. kostel,¹⁰ Mikulčice — dvouapsidová rotunda,¹¹ Břeclav-Pohansko, pohřebiště u kostela,¹² na těchto nekropolích se objevuje

Obr. 8. Břeclav-Pohansko. Jihozápadní předhradí. Celkový plán odlesněné plochy s vyznačením výzkumu z roku 1982 a novým výzkumem z roku 1975. (Kresba A. Šik.)

převaha ženských šperků zejména v dětských a dívčích hrobech. Propočítáno v procentech jsou šperky, především ozdoby hlavy a šije, v ženských hrobech zastoupeny na uvedených lokalitách takto:

⁹ V. Hrubý, Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na Valách“, Monumenta archaeologica III, Praha 1955, 539 s.

¹⁰ J. Poulik, Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti „Valy“ u Mikulčic. Zpráva za rok 1954–1956, PA XLVIII 1957, 241–388; M. Stloukal, Mikulčice. Antropologický materiál z 1. pohřebiště, Fontes Archaeologiae Moraviae III, Brno 1962.

¹¹ J. Poulik, Dvě velkomoravské rotundy v Mikulčicích, Monumenta archeologica XII, Praha 1963.

¹² Fr. Kalousek, Břeclav-Pohansko. Velkomoravské pohřebiště u kostela, Spisy University J. E. Purkyně v Brně, Filosofická fakulta, č. 169, Brno 1971.

Hroby dětí a dívek do 20 let		Hroby žen od 20 do 60 let	
St. Město — system. výzkum	60 %	St. Město — system. výzkum	35 %
Mikulčice — II. kostel	74 %	Mikulčice — II. kostel	21 %
Mikulčice — dvouap. rotunda	69 %	Mikulčice — dvouap. rot.	31 %
Pohansko — pohřb. u kostela	62 %	Pohansko — pohř. u kostela	38 %

Vezmeme-li v úvahu, že ženská úmrtnost zjištěná na velkomoravských pohřebištích má dva kulminační body, a to první ve stupni Infans I (zasahuje až do Infans II) a druhý ve třetím desetiletí (kolem 30 let) — nepochybně v souvislosti s porody, je zřejmé, že hroby děvčátek a dívek byly vybavovány šperky nepoměrně bohatěji, než hroby mladých žen. Podobné nerovnoměrné vybavení dívčích a ženských hrobů je patrné i na českém pohřebišti se zřetelným velkomoravským vlivem ve Staré Kouřimi,¹³ kde ze všech ženských hrobů se šperky je 61 % dětských a dívčích a 35 % ženských. Rovněž na pohřebišti za jízdnou Pražského hradu se podle některých náznaků v publikované předběžné zprávě¹⁴ objevily jedny z nejhonosnějších šperků právě v dětských hrobech.

O příčinách tohoto pozoruhodného jevu ve velkomoravském pohřebním ritu můžeme zatím pouze uvažovat; vždyť řada významných pohřebišť z tohoto období nebyla dosud publikována a není vyloučeno, že jejich průzkum přinese jiné závěry. Zatím je však prokazatelné, že na centrálních velkomoravských pohřebištích byly častěji vybavovány bohatými šperky hroby malých a dospívajících dívek, než hroby mladých a starších žen. Snad to souvisí se zvláštním vztahem k neprovdaným dívkám, který je patrný jak v soudobých pramenech¹⁵ tak zejména v etnografickém materiálu, byť podstatně mladším. V etnografických pramenech z okruhu rodinných obyčejů a obřadů se totiž setkáváme u Slovanů s obecně rozšířeným obyčejem, že při smrti neprovdané dívky (v menší míře také chlapce), jsou při pohřbu uplatněny také některé svatební obyčeje, aby zemřelá, která se dosud neprovdala, měla alespoň symbolickou svatbu spolu s pohřbem.¹⁶

Z polského lidového prostředí máme zaznamenánu¹⁷ řadu zajímavých detailů o úpravě oděvu a o vybavení zemřelých dívek; často zde hraje důležitou úlohu úprava hlavy (čelenky, koruny, vínky) a přikládání dalších ozdob — šňůry korálků, různé šperky (někdy jejich voskové napodobeniny). Není tedy vyloučeno, že se v poměrně mladých etnografických dokladech setkáváme s ohlasy starého pohřebního obyčeje, který se formoval u Slovanů již v 9. století.

Nálezy v ženských hrobech z pohřebiště na jihozápadním předhradí Pohanska se nevyvíkají z rámce této zvyklosti, šperky jsou ve 3 případech v hrobech žen do 20 let (7, 25, 28), v 1 dětském hrobě (22), v 1 hrobě dospělé (34) a v 1 hrobě starší ženy (10).

¹³ M. Solle, Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách, Monumenta archaeologica XV, Praha 1966.

¹⁴ Z. Smetánka—L. Hrdlička—M. Blajerová, Výzkum slovanského pohřebiště za jízdnou Pražského hradu v r. 1973, AR 1974, 386—405.

¹⁵ P. Ratkoš, Pramene k dejinám Veľkej Moravy, Bratislava 1964, 270 an.

¹⁶ A. Fischer, Zwyczaje pogrzebowe ludu polskiego, Lwow 1921.

¹⁷ A. Fischer, o. c. 296—300.

Datování pohřebiště na jihozápadním předhradí na základě milodarů ob-
sažených v hrobech může být stanoveno zatím jen rámcově. Zatím co část
milodarů spadá do velkomoravského období, některé další ukazují na po-
čátek a průběh 10. století. Do středohradištního období můžeme zařadit
drobné železné nákončí z hrobu 20, náhrdelník ze skleněných příčně členě-
ných korálků z hrobu 22 i drobnou korálkovou ozdabu nebo náramek, slo-
ženou ze soudkovitých skleněných korálků natavených na kovovou trub-
ičku z hrobu 28.¹⁸ K nejmladšímu horizontu středohradištních hrobů
náleží plechový nezdobený prsten z hrobu 22.¹⁹ Nálezy náušnic podunaj-
ského typu, které známe z pohřebiště v 11 exemplářích, rovněž nepředsta-
vují oporu pro jemnější chronologické zařazení. Jednoduché kroužkovité
náušnice z hrobu 7 se vyskytují v průběhu 7. až 13. století,²⁰ kroužkovité
náušnice s uzlíčky z hrobu 28 jsou zařazovány do 9.—10. století, náušnice
s plechovým trubičkovým závěskem (hrob 28 a 34) a náušnice se spirálovitým
hrozníčkem z tordovaného drátu jsou kladeny do poloviny 10. století.²¹
Do 10. století se rámcově řadí také náušnice se spirálovitým závěskem
(hrob 10 a 25).²² Rovněž masivní bronzový litý prsten se zúženými konci
(hrob 20) patří k mladší složce nálezů a spadá až do průběhu 10. století.²³

Ostatní drobné železné předměty z hrobů — ocílky, přezka a nože nemají
pro datování určující význam, za povšimnutí stojí masivní železný nůž
s krevní rýhou (hrob 20); svými rozměry náleží do skupiny nožů — zbraní,
které známe z velkomoravských pohřebišť.²⁴ Nálezy keramických nádob
z hrobů (hrob 7, 8, 15) se svým vyspělým technickým provedením, profilací
i výzdobou hlásí do okruhu velkomoravské produkce; přesnější zařazení
bude možno provést až srovnáním s keramikou ze sídlištních celků uvnitř
hradiska na Pohansku.²⁵

Jakkoli část milodarů ze zkoumaného pohřebiště na jihozápadním před-
hradí klade datování tohoto pohřebiště na sklonek 9. a do počátku 10. sto-
letí, některé další zjištěné projevy pohřebního ritu (keramika jako milodar,
náznačky protivampyrických zásahů) naznačují, že počátky pohřebiště bude
možno posunout hlouběji do 9. století. Tento závěr nově potvrzují také
výsledky výzkumu z roku 1975 (obr. 8); ukazují, že pohřebiště mělo pravdě-
podobně větší rozsah a milodary z nově odkrytých hrobů (ostruhy s tauzo-
vanými ploténkami) připomínají, že konečné závěry o charakteru i datování
pohřebiště bude možno stanovit až po prozkoumání a vyhodnocení celého
areálu sídliště a pohřebiště.

¹⁸ B. Dostál, Velkomoravské hradisko Břeclav-Pohansko, 10 let archeologických
výzkumů, VVM XXII 1970, 24.

¹⁹ B. Dostál, o. c. 24.

²⁰ B. Dostál, Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě, Praha 1966,
30 an.; Z. Čilinská, Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky, Archaeologica
Slovaca Fontes, Bratislava 1966, 227 an.

²¹ B. Dostál, o. c. 32 an.

²² B. Dostál, o. c. 32.

²³ B. Dostál, o. c. 56.

²⁴ V. Hrubý, o. c.

²⁵ B. Dostál, Břeclav-Pohansko. Velmožský dvorec.

**БРЖЕЦЛАВ-ПОГАНСКО — ЮГО-ЗАПАДНОЕ
ПРЕДГОРОДЬЕ (ИССЛЕДОВАНИЯ 1960—1962 ГОДОВ)
МОГИЛЫ С ТРУПОПОЛОЖЕНИЯМИ**

В 1960—1962 годах были проведены под руководством профессора Калоуска исследования части могильника и поселения 9 века, в южном направлении от укрепленного великоморавского городища в Поганске. Исследуемый объект находится на пойменной луговой и залесенной территории при самой реке Дыс и серьезно пострадал от вспашки, проведенной в 1960/1961 году. Великоморавский горизонт, ныне расположенный в 40—50 см под поверхностью, был разрушен, и вспашка отчасти, а местами полностью повредила могилы с труположениями и объекты поселения.

В течение исследований были открыты 34 могилы с труположениями, образующие три группы (карт. 1—4). Почти одна четверть могил была существенно повреждена вспашкой, и поэтому данные об ориентации погребений, размерах и оформлении могильных ям и о погребальных вещах в могилах представлены неполно. Из исследования поврежденных могил видно, что на могильнике соблюдалась неодинаковая ориентация (12 могил: юго-запад—северо-восток, 5 могил: северо-восток—юго-запад, 9 могил: северо-запад—юго-восток, 1 могила: юго-восток—северо-запад, 2 могилы: запад—восток, 1 могила: восток—запад). В расположении покойников наблюдается привычный способ (положение навзничь, руки вдоль тела, ноги выпрямлены), две могилы представляют собой исключение (17-я могила: ребенок лежит на боку в сильном скороченном положении; 27-я могила: женщина с перекрещенными и согнутыми в коленях ногами). Затем за эти рамки выходят две удвоенные могилы (7 и 34); 7-я могила, по всей вероятности, указывает следы каких-то противовампирических мер; 34-могила является общей, в ней засвидетельствовано совместное погребение женщины с ребенком. Из антропологического анализа вытекает, что большинство захороненных представляют женщины (13) и дети (10), мужских могил меньше (7); у 7 костяков пол не установлен.

В могильном инвентаре преобладают простые предметы: из 34 могил 21 погребение остается без всяких вещей (хотя можно предполагать, что в некоторых поврежденных могилах они первоначально находились, а только при вспашке очутились вне могилы); у 13 могил находятся обыкновенные предметы дневного обихода или простые украшения. Налицо здесь ножи (9 штук), огнива (2 штуки), железный наконечник и пряжка, керамика (4 штуки), а из ювелирных изделий чаще всего встречаются серьги дунайского типа (11 экземпляров), перстни из бронзы (2 штуки) и ожерелья из стеклянных бус (2 штуки).

Опираясь на погребальные вещи, помещенные в могилах, можно лишь приблизительно установить датировку исследуемого могильника. В то время как часть находок восходит еще к великоморавской эре (стеклянные бусы, мелкие железные наконечники, перстень из полосок бронзы), некоторые другие относятся к перелому 9—10 веков и к 10 веку (серьги круглой формы с узловатым утолщением, серьги с металлическими подвесками в форме трубок, серьги со спиралевидными подвесками, массивный перстень из бронзы и др.). Остальные мелкие железные предметы (огнива, пряжка, ножи) не имеют для датировки существенного значения; керамика из могил, отличающаяся высоким техническим уровнем изготовления, указывает на сферу великоморавской продукции.

Несмотря на то, что часть погребальных вещей в исследуемом могильнике на юго-западном предгорье Поганска относит существование этого комплекса к концу 9-го и к 10-му веку, некоторые другие свидетельства об обычаях при погребениях (керамика в могилах, свидетельства и противовампирических мерах) вызывают предположение, что зачатки могильника можно будет отнести к более ранним десятилетиям 9-го века. Это заключение подтверждается также результатами исследований, возобновленных в 1975-м году. Они вызывают предположение, что могильник занимает большое пространство, чем предполагалось, и погребальные вещи из новооткрытых могил (шпоры, простинки которых украшены сканью из цветного металла) указывают на то, что конечные заключения о характере и датировке могильника можно будет сделать только по окончании раскопок целого поселения и могильника.

BŘECLAV-POHANSKO – SÜDWESTLICHE VORBURG (FORSCHUNG 1960–1962) SKELETTGRÄBER

Südlich des befestigten Areals des großmährischen Burgwalls in Pohansko wurde in den Jahren 1960–1962 unter der Leitung von Prof. Dr. Fr. Kalousek ein Teil der Gräber- und der Siedlungsstätte aus der mittleren Burgwallzeit erforscht. Die Lokalität befindet sich in einem auenartigen Inundationsgebiet unmittelbar an der Thaya und wurde durch die dort in den Jahren 1961–1962 durchgeführte Tiefackerung ernsthaft bedroht. Der 40 bis 50 cm unter der jetzigen Oberfläche liegende großmährische Horizont ist beschädigt worden, und die Tiefackerung hat einige Skelettgräber und Siedlungsobjekte zum Teil oder gänzlich vernichtet.

Im Laufe der Forschungen wurden 34 Skelettgräber abgedeckt, die drei Gruppen bildeten (Abb. 1–4). Fast ein Viertel der Gräber war wesentlich durch die Tiefackerung beschädigt, deswegen sind die Angaben über die Orientierung der Gräber, die Maße und die Gestaltung der Grabgruben und über die Beigaben unvollständig.

Aus der Erforschung der unbeschädigt gebliebenen Gräber läßt sich erkennen, daß auf der Gräberstätte eine einheitliche Orientierung nicht eingehalten wurde. (12 Gräber – SW–NO, 5 Gräber – NO–SW, 9 Gräber – NW–SO, 1 Grab – SO–NW, 2 Gräber – W–O, 1 Grab – O–W.) Was die Skelettlage anlangt, haben wir die übliche Bestattungsweise angetroffen (Rückenlage, Arme entlang des Körpers, gestreckte Beine); zwei Gräber bilden eine Ausnahme (Grab 17 – ein Kind in stark gekauerter Seitenlage, Grab 27 – eine Frau mit gekreuzten und in den Knien angezogenen Beinern). Dem gegebenen Rahmen entsprechen außerdem nicht zwei Doppelgräber (7 und 34); im Grab 7 sind Spuren wahrscheinlich antivampyrischer Maßnahmen anzutreffen, im Grab 34 handelt es sich um eine gemeinsame Bestattung einer Frau mit einem Kind. Die anthropologische Identifizierung der Skelette zeigt, daß am meisten Frauen (13) und Kinder (10) bestattet wurden; es fanden sich mindestens 6 Männerskelette; bei 7 Skeletten wurde das Geschlecht nicht festgestellt.

In der Ausstattung der Gräber überwiegen einfache bis spärliche Funde, von 34 Gräbern sind 21 ohne Beigaben (obwohl es wahrscheinlich ist, daß einige beschädigte Gräber Beigaben enthalten haben, und erst durch die Tiefackerung einige Gegenstände außerhalb des Grabes gelangten), in 13 Gräbern wurden einfache Gegenstände des täglichen Bedarfs oder bescheidene Schmuckstücke gefunden. Es kommen hier Messer (9 Stück) vor; weiter dann Feuerstähle (2 Stück), eine eiserne Riemenzunge und eine Schnalle, Keramik (4 Stück), von den Schmuckgegenständen sind am häufigsten donauländische Ohringe (11 Exemplare), bronzene Fingerringe und Halsketten aus Glaskorallen (2 Stück) vertreten.

Die Datierung der untersuchten Gräberstätte auf Grund der in den Gräbern enthaltenen Beigaben kann vorläufig nur in groben Zügen festgesetzt werden. Während ein Teil der großmährischen Zeit angehört (Glaskorallen, kleine Riemenzugen, ein bronzener Fingerring), weisen einige andere auf die Wende des 9. und 10. Jahrhunderts und auf den Verlauf des 10. Jahrhunderts hin (ringförmige Ohringe mit Knoten, Ohringe mit röhrenförmigem Blechanhängsel, Ohringe mit spiralförmigem Anhängsel aus tordiertem Draht, ein massiver Fingerring aus gegossener Bronze u. a.). Die übrigen kleineren Eisengegenstände (Feuerstähle, eine Schnalle, Messer) sind nicht von bestimmender Bedeutung für die Datierung; die Keramik aus den Gräbern gehört nach ihrer entwickelten technischen Ausarbeitung, ihrer Profilierung und Dekorierung dem Bereich der großmährischen Produktion an.

Obwohl sich auf Grund eines Teiles der Beigaben aus der untersuchten Gräberstätte in der südwestlichen Vorburg von Pohansko diese Lokalität ins Ende des 9. und in den Verlauf des 10. Jahrhunderts datieren läßt, deuten manche festgestellten Merkmale des Bestattungsritus (Keramik in den Gräbern, Zeichen antivampyrischer Maßnahmen) an, daß die Anfänge der Gräberstätte weiter zurück ins 9. Jahrhundert hinein gesetzt werden könnten. Diesen Schluß lassen auch die Ergebnisse von 1975 zu, als hier die Forschungen fortgesetzt wurden; sie zeigen, daß die Gräberstätte von größerem Ausmaß gewesen sein konnte, und die Beigaben aus den neu aufgedeckten Gräbern (Sporen mit tauschierten Plättchen) deuten darauf hin, daß endgültige Schlußfolgerungen über den Charakter und die Datierung der Gräberstätte erst nach der Erforschung und Auswertung des ganzen Siedlungsareals und der Gräberstätte gezogen werden könnten.

Übersetzt von Dr. Otto Hájek